

زن در آینه وخی

جستاری روانشناسانه پیرامون نیازهای انسان در حران

مرضیه اسماعیلی

مؤلف: مرضیه اسماعیلی، مرضیه، ۱۳۶۲ -

عنوان و نام پدیدآور: زن در آیینهِ وحی: جستاری روانشناسانه پیرامون نیازهای انسان در قرآن/

مؤلف: مرضیه اسماعیلی؛ [ویراستار: فاطمه رجبی].

مشخصات نشر: تهران: شبکه اندیشه، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ۱۵۹ ص؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.

شابک: ۷۰۰۰۰-۶۰۰-۷۷۶۰۰-۲-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص. [۱۵۵] - ۱۵۹ همچنین به صورت زیرنویس.

عنوان دیگر: جستاری روانشناسانه پیرامون نیازهای انسان در قرآن.

موضوع: قرآن -- روان شناسی

موضوع: انسان (اسلام)

موضوع: زنان -- جنبه های قرآنی

رده بندی کنگره: BP ۲۲۶/۲ الف ۹ ۱۳۹۴

رده بندی دیویی: ۲۶۶/۲۹۷

شماره کتابشناسی ملی: ۴۰۳۷۱۸۳

زن در آیینهِ وحی

جستاری روانشناسانه پیرامون نیازهای انسان در قرآن

مؤلف: مرضیه اسماعیلی

اجرا و نظارت فنی: متنوک؛ مرکز تخصصی نشر و ویرایش کتاب (بصام)

ویراستاران: فاطمه رجبی؛ مینا

صفحه آرایی: سیدعلی میرحسینی | طرح جلد: مهسا محمدی

ناشر: شبکه اندیشه | سال نشر: ۱۳۹۴ | نوبت چاپ: اول | قیمت: ۷۰۰ تومان

شابک: ۷۷۶۰۰-۶۰۰-۷۷۸-۲-۹۷۸

کلیه حقوق این کتاب برای مؤلف محفوظ است

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

فهرست

مقدمه	۱۳
۱. دلیل قرآنی برای جرایم دین	۱۴
۲. دلیل عقلی	۱۷
۳. دلیل تاریخی	۱۸
فصل اول: جهان بینی قرآن کریم و عهدین در خلقت زن و خوردن میوه ممنوعه	۲۱
۱. جهان بینی تورات در خلقت زن	۲۳
۲. جهان بینی قرآن درباره خلقت زن	۲۵
۳. خوردن میوه ممنوعه در قرآن کریم	۲۷
۴. زن در تلمود	۲۹
۵. اهمیت تلمود	۲۹
۶. حق ارث زن در قرآن و عهدین	۳۱
۷. حق ارث زن در قرآن	۳۳
الف) میراث زن در دوران جاهلیت	۳۱
ب) آیات ارث بانودر قرآن	۳۴
ج) آیه تعیین سهم الارث بانوان	۳۵
۸. صورت های مختلف سهم الارث زن در قرآن	۳۶
الف) سهم الارث زن نصف سهم الارث مرد	۳۶

- ۳۷..... (ب) موارد تساوی ارث زن و مرد
- ۳۷..... (ج) سهم الارث زن بیشتر از مرد
- ۳۸..... ۹. حق مالکیت
- ۳۸..... الف) مالکیت زن در فمینیسم
- ۳۹..... (ب) مالکیت زن در قرآن
- ۴۰..... ۱۰. حق اشتغال زن در قرآن و فمینیسم
- ۴۱..... الف) حق اشتغال زن در قرآن
- ۴۱..... (ب) نمونه‌ای از تشویق قرآن کریم به اشتغال و کار
- ۴۳..... ۱۱. نسبت زن از نگاه قرآن
- ۴۵..... ۱۲. شرایط اشتغال زن
- ۴۵..... الف) مراد کلامی (برای مطالعه بیشتر)
- ۴۶..... الف) روده آری
- ۴۸..... (ج) اشتغال زنان و فمینیسم
- ۴۹..... (د) سپردن کار به زنان و طایفه‌ای کارخانه‌ها با مزد کم به زنان
- ۵۰..... ۱۳. کار خانگی زن، نوعی اشتغال (برای مطالعه بیشتر)
- ۵۱..... ۱۴. حجاب
- ۵۱..... الف) تاریخچه حجاب
- ۵۳..... (ب) تاریخچه حجاب در قوم یهود و مسیح
- ۵۴..... (ج) حق حجاب در فمینیسم و قرآن کریم
- ۵۹..... فصل دوم: جستاری روان‌شناسانه در نیازهای انسان در قرآن کریم
- ۶۱..... ۱. جدول نیازهای ابراهام مازلو در قرآن
- ۶۲..... - زندگی‌نامه آبراهام مازلو (Abraham (Harold) Maslow
- ۶۳..... دسته اول: نیازهای فیزیولوژیک
- ۶۶..... دسته دوم: نیاز به ایمنی و امنیت

- ۶۶.....حق امنیت از نگاه درون دینی
- ۶۷.....دسته سوم: نیاز به تعلق و عشق
- ۶۸.....عشق خدا به بندگانش
- ۷۲.....۲. عشق بندگان به یکدیگر
- ۷۲.....الف) عشق فرزندان به والدین
- ۷۲.....ب) جایگاه خانواده در غرب
- ۷۵.....۳. جایگزین های ازدواج در غرب
- ۷۵.....الف) ۱. انگم با زندگی مشترک بدون ازدواج
- ۷۶.....ب) اکمون یا اجتماع های اشتراکی
- ۷۶.....ج) زوج های جنس باز
- ۷۷.....۴. جایگاه خانواده در کتاب
- ۸۱.....الف) عشق و تعلق میان رز و شو راز نگاه قرآن کریم
- ۸۱.....ب) ارتباط با مودت و رحمت
- ۸۳.....۵. همسران لباس یکدیگرند
- ۸۴.....الف) وعاشره من بالمعروف
- ۸۵.....ب) عشق ورزیدن مسلمانان به یکدیگر و به غیر مسلمانان
- ۸۵.....ج) امید به ایجاد دوستی بین مؤمنان و دشمنانشان
- ۸۷.....د) عشق ورزیدن مسلمانان به یکدیگر
- ۸۷.....۶. اخوت و برادری مسلمانان با یکدیگر
- ۸۹.....۷. اهمیت اخوت و برادری دینی
- ۹۰.....۸. حقوق برادران دینی
- ۹۰.....الف) کمک و یاری رساندن
- ۹۰.....ب) کوشش برای رفع مشاجره ها
- ۹۱.....ج) پرهیز از کارهای زیان آور به پیوند برادری

۹. نیاز انسان به حفظ عزت نفس ۹۲
- عزت نفس خدا به انسان: ۹۲
- عزت نفس انسان به انسان ۹۴
۱۰. حفظ عزت نفس افراد عامی ۹۵
- الف) عزت نفس جاهلان و بی ادبان ۹۵
- ب) حفظ عزت نفس فقیران ۹۶
- ج) حفظ عزت نفس یتیمان ۹۸
- د) برخورد با سائلان ۹۹
۱۱. ..... ۹۹
۱۲. ربه ۱۰۱
- الف) بخشدن دیگران ۱۰۳
- ب) ۱۰۵
- ج) عوامل کاهش استرس در اجتماع ۱۰۵
۱۳. امر به معروف و نهی از منکر ۱۰۸
- الف) امر به معروف نفس ۱۰۸
- ب) امر به معروف به دیگران ۱۰۹
- ج) امر به معروف و نهی از منکر غیر مسلمان ۱۰۹
۱۴. مفهوم دعا ۱۱۱
- الف) تأثیر دعا ۱۱۵
- ب) دریاچه برزیل بعد از دعا ۱۱۵
- ج) امید ۱۱۵
- د) اهمیت امید و آرزو در اسلام ۱۱۶
۱۵. اقسام امید و آرزو ۱۱۷
- الف) راه های امیدواری ۱۱۷

۱۲۰.....	ب) حسن ظن
۱۲۵.....	فصل سوم: معجزه در قرآن کریم
۱۲۷.....	۱. تحدی ناپذیری قرآن
۱۲۷.....	الف) مراحل و اقسام تحدی در قرآن
۱۲۸.....	ب) آیات تحدی در قرآن
۱۳۱.....	۲. حجاز نبی و موسیقیایی قرآن
۱۳۳.....	۳. حجاز علمی
۱۳۳.....	الف) شدن بدن فرعون در قرآن
۱۳۶.....	ب) انتخاب مرغ برای آموزش به قایل
۱۳۸.....	ج) لایه های سینه بدن مادر
۱۳۸.....	د) وجود کلروفیل در برگ ها
۱۳۹.....	۴. وجه اعجاز
۱۴۰.....	۵. اعجاز عددی قرآن
۱۴۱.....	۶. مباحث مهم علوم قرآنی
۱۴۱.....	الف) سبب نزول و شأن نزول
۱۴۱.....	ب) نگاهی به محکم و متشابه در قرآن
۱۴۴.....	ج) منطق جبر و منطق تفویض
۱۴۵.....	د) منطق امر بین الامرین
۱۴۸.....	۷. تحریف در قرآن
۱۴۸.....	الف) تحریف در لغت
۱۴۸.....	ب) اقسام تحریف
۱۴۹.....	۸. ادله عدم تحریف
۱۴۹.....	الف) عقلی
۱۴۹.....	ب) نقلی

- ۱۴۹ ..... - قرآن
- ۱۵۱ ..... - سنت
- ۱۵۱ ..... ۹. شواهد نزاهت قرآن از تحریف
- ۱۵۱ ..... الف) اهتمام پیامبر اکرم ﷺ و صحابه
- ۱۵۱ ..... ب) اهتمام مسلمانان
- ۱۵۲ ..... ج) شواهد تاریخی
- ۱۵۲ ..... ۱۰. تحریف قرآن از دیدگاه اهل تسنن
- ۱۵۵ ..... کتاب نامه
- ۱۵۷ ..... الف) منابع فارسی
- ۱۶۰ ..... ب) مقالات
- ۱۶۰ ..... ج) «بیع انگار»

بگازید کمی قصه را به عقب برگردانیم، به نخستین کلام، به آنجا که گاه و بی‌گاه، حواسمان را می‌زند، به چرا دین؟ اصلاً چرا خدا؟

به اینکه که می‌رسیم، بهترین جای جواب، وجود ماست. بیاید به عمق وجودمان برویم. همان‌جا که عشق از آن تفسیر می‌شود... می‌رویم به قلب‌مان... همان‌جا که خدا را می‌پرسیم چرا؟ کجاست؟... به تومی‌گوید روح تو، قلب تو، خود تو... تمام قدم‌ها... قرآن، کتاب مرا خوانده‌ای؟ آیه‌ایه با تو بنده‌ام - ف - م، آن شنباهای؟

خدای مهر می‌فرماید: «فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ»^۱ هنگامی که کار آن را به پایان رساندم، و در او از روح خود [یک روح شایسته و بزرگ] دمیدم، همگی برای او سجده کنید». و ایراد آن، آدم شدم، اشرف مخلوقات... و خدایم فرمود: «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ»^۲ این است بزرگواران آدمی.

می‌دانی وجود انسان اوست ۱ و نشان آن: «فَطَرْتُ اللَّهَ بَنِي آدَمَ»^۳ علیها «است و فطرت همان دینی است که خلقت بدان دعوت شده است». «قرآن نوری است که در آن، تاریکی یافت نمی‌شود و چراغی که درخشندگی آن زوال نمی‌پذیرد، ریسمانی که رشته آن محکم و پناهگاهی

۱. سوره حجر، آیه ۲۹.

۲. سوره اسراء، آیه ۷۰.

۳. سوره روم، آیه ۳۰.

که قله آن بلند و دریایی است که تشنگان آن، آبش را تمام نتوانند کشید و شفا دهنده‌ای که بیماری‌های وحشت‌انگیز را بزدايد. قرآن بهار دل چشمه‌های دانش، سرچشمه عدالت و نهر جاری زلال حقیقت است؛ پس درمان خود را از قرآن بخواهید، در سختی‌ها از قرآن یاری طلبید، خواسته‌های خود را به وسیله قرآن طلب کنید و با دوستی قرآن به خدا روی آورید؛ زیرا وسیله‌ای بهتر از قرآن برای تقرب بندگان به خدا وجود ندارد.^۱

قبل از وارد شدن به بحث تفسیر قرآن، لازم است مقدمه‌ای را متذکر شویم: چرا اصلاً باید دین داشته باشیم تا در پی آن بخواهیم از کتاب مقدسش حرف بزنیم؟ در واقع پرسش اصلی این است آیا همه مردم دنیا دیندارند؟ بالاین همه، پی‌رفت در همه زمینه‌ها، آیا باز هم به دین نیاز داریم؟ پاسخ مثبت است. بحث از چرایی دین، بحث امروز و دیروز نیست، بحثی است که عمر پیدایش آن با عمر بشریت یکی است و این با سه دلیل عقلی، نقلی و تاریخی اثبات شده است. مودار دینداری بشریت اگرچه نوسان داشته، اما هرگز به طور کامل از بین نرفته است، ترکیب وجود انسان با وجود خدا به گونه‌ای است که هرگز تفکیک نمی‌پذیرد و جدا نمی‌گردد، به همین علت انسان همواره در جستجوی خدا و پرورشش است و گه گاهی به هدف می‌رسد و گاهی ره گم می‌کند.

۱. دلیل قرآنی بر چرایی دین

نوع خلقت انسان به گونه‌ای است که عشق به پرستش خدا را در وجودش عجین شده است؛ زیرا خدا، جزیی از وجود انسان است، آنجا که می‌فرماید: «فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعَا لَهُ سَاجِدِينَ»^۲ هنگامی که کار

۱. نهج البلاغه، خطبه‌های ۱۹۸ و ۱۷۶.

۲. سوره حجر، آیه ۲۹.

آن را به پایان رساندم، و در او از روح خود [يك روح شایسته و بزرگ] دمیدم، همگی برای او سجده کنید».

روح الهی در وجود انسان او را همواره بی قرار خویش می کند و انسان خود را هر آن، محتاج آغوش معشوق می بیند.

خداوند در قرآن کریم، وجود فطرت خدا جورا علت دین گرایی انسان معرفی کرده است: «فَطَرْتُ اللَّهَ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا». کلمه فطرت همان دین است که خلقت بدان دعوت کرده، و فطرت الهی به سبب هدایت می کند. آن فطرتی که تبدیل پذیر نیست. فطرت به معنای این است که پروردگار در پی هدایت انسان و بشر خداشناسی را به طور قطعی، عمیق و نهفته نهاده است.

از نخستین روزی که انسان در عالم هستی قدم می گذارد، این روح الهی در درون جان او شعله را است. زیرا دین چیزی نیست به غیر از هدفداری زندگی و راه و روشی که راه انسان را تعریف شده است تا آن را برای سعادت مندی اش پیشه قرار دهد. پس هیچ انسانی در زندگی، هیچ هدفی ندارد مگر سعادت و لذت ماندنی که انسان همیشه به دنبال آن بوده اند و برای آن راه های مختلفی ارائه کرده اند و به سبب آن که سردرگم شده اند؛ گاهی آن را در پیروی محض و بی چون و چرا از وحی می جستند؛ چنان که در قرون وسطا این گونه بوده است.

گاهی در پیروی از عقل چنان که انسان در مدرنیته درگیر آن شده اند، عقل گرایی مطلق چنان او را با خود برد که زندگی آمیخته با خرافاتش را فراموش کرد. پس از آن در پست مدرن عقل و وحی را درهم آمیخت، و

۱. سوره روم، آیه ۳۰.

۲. سید محمد حسین حسینی همدانی، تفسیر انوار درخشان، ج ۱۲، ص ۴۱۹.

اکنون نیز به دنبال جاودانگی می‌گردد؛ همچنان که تمامی مخلوقات روی کره خاکی به سوی سعادت خود، و آن هدفی که ایده‌آل آنهاست، هدایت فطری شده‌اند، و طوری خلق شده، و به امکاناتی مجهز گشته‌اند که با آن غایت و هدف مناسب است؛ همچنان که می‌فرماید: «قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى»؛ گفت: «پروردگار ما همان کسی است که به هر موجودی، آنچه را لازمه آفرینش او بوده داده؛ سپس هدایت کرده است!». نیز فرموده است: «الَّذِي خَلَقَ قَسْوَى وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى»؛ همان خداوندی که آفرید، منظم کرد، و همان که اندازه‌گیری کرد و هدایت نمود.

بنابراین انسان نیز مانند دیگر انواع مخلوقات، مفضول به فطرتی است که در او سوی هدف واقعی‌اش، و رفع حوایجش هدایت نموده و آن چنان قدرت تشخیص، عقل و وجدان بیدار به او داده که از طریق عقل و فطرت بدی‌ها را از خوبی‌ها جدا می‌یابد^۲ و فرموده است: «وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا»؛ و نسیم به جان آسای و آن کس که آن را (آفریده و) منظم ساخته، سپس فجور و تقوا (شر و خیرش) را به او الهام کرده است.

قوه و نیرویی در وجود انسان هست که می‌تواند بدی‌ها را از خوبی‌ها تشخیص دهد. «ایمانویل کانت»، فیلسوف آلمانی، خدا را از همین قوه فهم خوب و بد در انسان اثبات می‌کرد. او معتقد بود خدا همان قوه‌ای است که در درون انسان فریاد برمی‌آورد ظلم نکن! خدا همان قوه‌ای است که تو را به سمت نیکی‌ها می‌برد.^۳

۱. سوره طه، آیه ۵۰.

۲. سوره اعلیٰ، آیه ۲۳.

۳. ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۵، ص ۵۱۰.

۴. سوره شمس، آیات ۷-۸.

۵. ابوالقاسم خوشحال، «کانت و بازیابی خدا در اخلاق»، پژوهش‌نامه اخلاقی، ۱۳۹۰، ش ۱۱، ص ۵.

براین اساس، تمام مردم روی زمین به ذات و فطرت می‌دانند که نیکی کردن خوب، و ظلم کردن بد است، اگرچه پس از مدتی زنگار گناه بر گوهر وجودی آنها می‌نشیند و این روح لطیف را به سنگی سخت تبدیل می‌کند. انسان در این حال، مجهز به جهاز بدنی نیز هست که با آن اعمال مورد حاجت خود را انجام دهد؛ همچنان که فرموده است: «ثُمَّ السَّبِيلَ يَسْرُهُ» سپس راه را برای او آسان کرد.

پس انسان فطرتی مخصوص به خود دارد که او را به راه و هدف خاص زندگی هدایت می‌کند. راهی که جز آن راه را نمی‌تواند پیش گیرد. «فَظَرَّتْ اللَّهُ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ» یعنی انسان از نظر ذاتی و درونی میل دارد به سمت معشوق خویش بشتابد. از لحظه‌ای که متولد می‌شود عشق خدا را در دل دارد و هدفش برای نیل به آن است. زندگی‌اش هدف دارد و این هدف را تا آخرین لحظه حیات دنیایی‌اش با خود به خاک می‌کشد.

۲. دلیل عقلی

دلیل عقلی بر چرایی دین، به هدفمند بودن انسان در زندگی باز می‌گردد. انسان‌ها همواره در زندگی خود دو گونه هدف را دنبال می‌کنند: اهداف کوتاه‌مدت و اهداف بلندمدت.

اهداف کوتاه‌مدت، نیازهای کوتاه‌مدت انسان را رفع می‌کند. مانند نیاز به شغل، علم‌آموزی، ماشین، خانه و نیازهایی که از لحظه تولد آدمی آغاز می‌شود و تا پل عبور ادامه پیدا می‌کند. منظور از پل همان مرگ است. امام حسین علیه السلام می‌فرماید: «مرگ، پلی است که انسان را از این دنیا به آن دنیا منتقل می‌کند».

۱. سوره عبس، آیه ۲۰.

۲. سوره روم، آیه ۳۰.

اما هدف بلندمدت آن هدفی است که تا بعد از پل ادامه پیدا می‌کند؛ یعنی از ابتدای تولد تا جهان پس از مرگ، و انسان‌ها همیشه دغدغه آن را داشته و به دنبال آن بوده‌اند؛ هدفی که پس از انقلاب صنعتی و پیشرفت تمام عیار در تمام زمینه‌های دنیایی، باز از آن بی‌نیاز نشده‌اند. «ویل دورانت» می‌گوید: «ما اکنون از لحاظ ماشین توانگر و از لحاظ غایات و مقاصد فقیریم».^۱ «گابریل مارسل»^۲ در تحلیلی که از انسان امروزی می‌دهد، توجه عمیقی به مسئله بی‌قراری انسان دارد. در واقع فیلسوفان و روان‌شناسان جدید با «مارسل» اتفاق نظر دارند در اینکه در ساختار زیرین انسان، رنج بی‌قراری وجود دارد که همراه اوست و همیشه انسان در آرزوی رستگاری و نجات است که از چنگالش می‌گریزد. وی پیوسته احساس آسودگی ندارد و در حال فایق آمدن بر حال غربت و بیگانگی است. این بی‌قراری همان هدفی است که انسان به دنبالش می‌گردد؛ یعنی همان عشق به معبود. در واقع این پدیده طبعی و ابدی و خدشه‌ناپذیر، عشق به معبود است که بی‌قراری و ناآرامی نهادهای وجود بشر را به امنیت و آرامش و داشتن یک هویت معقول می‌رساند.^۳

۳. دلیل تاریخی

مطالعات جامعه‌شناسانه درباره نخستین جوامع بشری، گویای آن است که اشکال و صور اعتقادی و دین انسان‌های بدوی، بر سه گونه: طرز تفکر و تلقی استوار بوده است: ۱. فetišیسم، ۲. آنیمیسم، ۳. تومیسم.

۱. ویل دورانت، *لذات فلسفه*، ص ۲۹۹.

۲. گابریل هُنه مارسل، به فرانسوی: Gabriel Honoré Marcel، فیلسوف فرانسوی بود که یکی از مهم‌ترین فیلسوفان اگزیستانسیالیسم مسیحی به شمار می‌رود.

۳. گابریل مارسل، ترجمه مصطفی ملکوتیان، ص ۲۳ (به نقل از نشریه فلسفه کلام و عرفان، علی‌اکبر نوایی).

تاریخ بشریت گواهی می دهد بشر لحظه ای بدون دغدغه دین به سر نبرده است. تنوع ادیان گواهی بر این مدعا است. در یک طبقه بندی کلی ادیان به دو دسته ادیان زنده و ادیان غیرزنده تقسیم می شوند. ادیان غیرزنده آن دسته از ادیان بوده اند که به دلیل نیاز بشر به دین و عشق به پرستش معبود به وجود آمده اند و به دلیل نداشتن حقایق، در بستر زمان به فراموشی سپرده شده اند، مانند بت پرستی، فetišیسم و... تعداد این گونه رادیان به هزار و اندی می رسد. از آنجا که عادات، آداب و رسوم قبایل مختلف و باطن ظاهر طبیعت در نقاط مختلف جهان بسیار متنوع است، ادیان الهی نیز بسیار متنوع هستند؛ به گونه ای که شمارش این ادیان، کاری غیرممکن است. زیرا هر قبیله و روستایی، دین ویژه ای دارد و امور خاصی را پرستیده و اعمال خاصی را انجام می دهند. این تنوع، مطالعه و بررسی عقاید و اندیشه های دینی تمام اقوام ابتدایی را ناممکن می گرداند. با این حال، دین پژوهان مانند ماسان، ویژگی هایی برای دین ابتدایی بر شمرده اند. آنان معتقدند ادیان مزبور با سه تنوع و تکرشان، در اموری مشترک هستند.

اما ادیان زنده، آن دسته از ادیان هستند که در حال حاضر در زندگی بشر جاری و ساری هستند و به دو دسته تقسیم می شوند: ادیان الهی و ادیان غیر الهی. ادیان غیر الهی، مثل بودیسم و هندویسم.

ادیان الهی نیز به دو دسته تقسیم می شوند: ادیان ابراهیمی و ادیان غیر ابراهیمی. ادیان غیر ابراهیمی، مانند زرتشت که پیامبرش از سوی خدای یگانه مبعوث شده، ولی جد ایشان به حضرت ابراهیم نمی رسد.

اما ادیان ابراهیمی به سه دین مسیحیت، یهودیت و اسلام اطلاق می شود که جد پیامبران آنها حضرت ابراهیم بوده است و به ترتیب کثرت:

اول مسیحیت، دوم اسلام و سوم یهودیت است. ما در مباحث خود با دیگر ادیان کاری نداریم، تنها درباره سه دین برتر دنیا، یعنی مسیحیت، یهودیت و اسلام بحث می‌کنیم.

دین یهودیت به دین قوانین خشک معروف است؛ قوانینی که سراسر دین را فرا گرفته و روح عشق را از آن ستانده است. در مقابل، دین مسیحیت است که دین عشق است؛ زیرا حضرت عیسی فرمود: «رحمت آوردم نه قربانی»؛ یعنی به علت سنگدلی اهل یهود و به شدت درگیر بودن با قوانین خشک و بی‌روح‌شان. دلیل دیگری که دین مسیحیت به دین عشق معروف شده، این است که حضرت عیسی فرمود: «هر چه می‌گویم و آنچه موسی گفته، هر دو را باید عمل نمایید».

هر چند برای این گونه اعتقادات و تفکرات نمی‌توان پایه‌گذار و مؤسس واحد و معینی یافت. صرف وجود این قبیل اعتقادات می‌تواند نشانگر این نکته باشد که انسان از ابتدای خلقت، به حقایق ماورای طبیعی اعتقاد داشته است، ولی به لحاظ داشتن درک صحیح و دور ماندن از رهبران الهی، اعتقادات خالصانه و دینی‌اش، دست‌خوش تحریفات غیرمنطقی و آماج نفوذ خرافات و مسائل غیرعقلانی شده است.

برای شناخت بیشترین سه دین لازم است جهان بینی آنها را در بعضی زمینه‌ها بدانیم.